voor anderen goed te praten en zijn eigen conscientie tot zwijgen te brengen.

Zulk een mensch nu zal u zeggen, dat de Gereformeerde leer allerminst voor hem een hindernis is, om tot een oprecht geloof en bekeering te komen.

Hij weet, dat hij zich bekeeren *moet*, omdat God recht heeft op gehoorzaamheid aan Zijn geboden.

Hij weet, dat hij gelooven *moet* in Christus als den algenoegzamen Zaligmaker.

Hij weet, dat hij ligt onder het zegel des Verbonds.

Hij weet, dat hij de verborgenheden Gods niet curieuselijk heeft te onderzoeken, maar eerst uit de *gevolgen*, als het voor *hem* eerdere, tot de zekerheid zijner verkiezing, als het voor *God* eerdere, zou kunnen komen.

Hij zal u dan ook zeggen, dat niet de Gereformeerde leer, maar *zijn* wereldzin en *zijn* zondelust en de boezemzonde die hij niet wil loslaten, hem verhinderen, om zich te bekeeren en te gelooven.

En omgekeerd, mogen wij wijzen op die talrijke schare van hen, welke juist onder de Gereformeerde prediking tot een oprecht geloof en een waarachtige bekeering kwamen.

Zeker, zij zullen, desgevraagd, u zeggen, dat zij de Gereformeerde leer eerst recht hebben verstaan toen hun verstand met Gods licht werd bestraald, maar dat zij ook, toen het nog maar een zaak van het hoofd en niet van het hart was, van de waarheid dier leer volkomen overtuigd zijn geweest, en de zedelijke noodzakelijkheid van geloof en bekeering er door hebben begrepen.

En als gij van hart tot hart met dezulken spreekt, beluistert gij een gansch anderen toon, dan bij den Fatalist. Hier niet het grijpen van de verkiezing als een roof, maar de stille blijdschap en heilige vermaking als zij, uit de *vruchten* der verkiezing, al meer tot verzekering komen, dat hun ziel ingebonden is in het bundelke der levenden bij den Heere hun God. (1 Sam. 25 : 29).

Dat zij waarlijk behooren tot de *Gemeenschap* der heiligen en dus deel hebben aan al de schatten en gaven welke Christus voor die Gemeenschap verworven heeft.

„Ik heb U begeerd in den nacht."

> Met mijne ziel heb ik U begeerd in den nacht, zal ik met mijnen geest, die in het binnenste van mij is U vroeg zoeken. Jesaia 26 : 9a.

De *nacht* doet ons zielsleven anders aan dan de *dag*.

Dat voelt de man van studie, die zijn leven bij de lamp verlengt, en zijn leven in het blijde zonlicht van zijn God al inkort, om straks zijn gerechte straf te lijden in de uitgeputheid van zijn brein.

Dat voelt het ter feestviering saamgekomen gezelschap, dat zijn feestvreugde door de nacht wake heen tot aan den morgen rekt, en in dat nachtelijk uur ja, voller genoot, maar den dag daarna zoo bitter ervoer, hoe een zenuw die ge overprikkelde, zich wreekte.

Dat voelt de kranke, die, de slaap uit het matte oog geweken, geen eind ziet aan een nacht, dien hij in beklemdheid en onrust doorworstelt.

De nacht is voor het wilde roofdier, en onder menschen voor den dief en inbreker. Voor den mensch naar den beelde Gods geschapen is de dag, is het licht, omdat God zelf licht is en in het eeuwige licht woont. Lees het maar in den 104den psalm: Gij beschikt de duisternis en het wordt nacht, in denwelken al het gedierte des wouds uittreedt; maar de zon opgaande maken (de roofdieren) zich weg, en liggen neder in hun holen. *Dan gaat de mensch uit tot zijn werk!*" En hiertegenover staat dan de booswicht, die het in den nacht druk heeft: Des nachts is de moorder als een dief, ook neemt de overspeler de schemering waar. In de duisternis doorgraaft hij de huizen, die hij zich des daags afgeteekend heeft. Zij kennen het licht niet, want de morgenstond is hun als een schaduwe des doods." (Job 24 : 14 v. v.) Wie ter zaligheid ingaat, betreedt de zalen van het eeuwige licht, „waar geen nacht meer zijn zal"; wie verloren gaat, wordt buitengeworpen „in de buitenste duisternis".

Het licht is voor Gods kind natuurlijk, de nacht gaat tegen zijn herboren natuur in. We zijn kinderen des lichts, en „indien wij in het licht wandelen, gelijk Hij in het licht is, zoo hebben we gemeenschap met elkanderen."

Toch moeten we de donkerheid telkens weer door, en den nacht meê doormaken. De orde der natuur is onder den vloek verstoord en past niet meer op de hoogere eischen van ons menschelijk leven. Wie met name in onze streken werken wilde „zoolang het dag is," en al de uren dat het donker is, zich op zijn legersteê wilde uitstrekken, zou in de zomermaanden zich doodwerken, en in het hartje van den winter een nacht van zestien uren slapen.

Die al te lange dagen kort gordijn en vensterluik af; die al te lange donkerheid breken we voor een deel door het kunstlicht.

Zoo valt de volstrekte scheiding weg, zoo schuift er gemaakte donkerheid in het licht, en gemaakt licht in de donkerheid, en heeft ook de nacht een nog andere beteekenis voor ons zielsleven verkregen, dan om weg te zwijmen in den slaap.

Die beteekenis intusschen verschilt naar leeftijd en naar levensstand, ook naar levensgesteldheid.

Het nog jonge kind strekt ge midden uit zijn spelen zóó niet op zijn beddeken uit, of het luikt het oog en verraadt door zijn diepere ademhaling dat het insliep. Ook op later leeftijd overvalt de slaap bij het naar bedgaan evensnel, wie zich moe had gewerkt met arbeid die de spieren afmatte. En tot op zekere hoogte mag wie normaal gezond is, zich op bijna even spoedig inslapen beroemen.

Maar anders staat het met den slaap van den oude van dagen, gelijk de Prediker ons dien teekent; anders met het worstelen om in te sluimeren van wie zijn geest gespannen voelt door gedachten die zich in zijn brein vermenigvuldigen. Anders ook voor wie aan de krankheid van het moderne leven lijdt, de krankheid van het zenuwleven.

Voor die allen heeft de nacht twee deelen. Een deel dat ze slapen, en een deel dat ze wakend op hun leger zich omwentelen. En zoo kent ook de vrome een stuk van den nacht, als waarvan reeds Jesaja betuigde: „Ik heb *U* begeerd in den nacht".

Dat er in dat doorwaakte deel van den nacht, zoo maar alleen in gedachten, ook gezondigd wordt, is voor wie de historie onzer menschelijke ellende kent, helaas, geen geheimnis. Maar er is toch ook een begeeren in het vroom gemoed, om in de eenzaamheid van den nacht niet bij Satan, maar bij den Heere te wezen, zooals het weêrklinkt in het avondlied: „Laat mij slapend op u wachten, Heere, dan slaap ik zoo gerust. Geef mij heilige gedachten, en wees in den droom mijn lust".

Eerst een wakker liggen voor eenige oogenblikken met de ziel nabij God, en dan een inslapen als in de gemeenschap met zijn trouwen lieven Vader, voor wien de duisternis licht als de dag.

Hoe drukker het leven is, hoe meer die zucht, om vóór het inslapen nog eenige oogenblikken nabij zijn God te zijn, toeneemt.

Bij onzen arbeid, te midden van wie ons omringen, blijft zin en ziel afgetrokken, bezig-gehouden en gespannen. Ons oor wordt bijna geen rust gegund. Rusteloos moeten we doende zijn. En van een zich afzonderen om „eenzaam en met God gemeenzaam" te wezen, komt voor verreweg de meesten zoo weinig in.

Zoolang we in de tente der menschenkinderen verkeeren, komt van het verkeeren in de tente des Heeren zoo bijna niets. Vluchtige schiet-gedachten die naar God uitgaan, mogen ons doen en denken doorkruisen, maar om, van alles afgetrokken, bij God en met God alleen te zijn, wordt ons zoo zelden gegund.

Van wie wezenlijk vroom is, vängt ge dan ook telkens de klacht op, dat men geen plekje meer heeft, waar men eens heel, heel wezenlijk en rustig alleen kan zijn. Zoo klaagt de dienstbode, zoo klaagt wie op kostschool is, zoo klaagt de soldaat in de kazerne, zoo klaagt de arme in zijn kleine behuizing.

Wie nog enkel de wereld zoekt, taalt daar niet naar. Die is voor de eenzaamheid veeleer bang. Die moet altoos iemand bij zich hebben. Altoos anderer gepraat om zich heen. De stem van binnen mocht eens te luid uit de holle leegte der ziel gaan roepen.

Maar wie met zijn God rekent, is niet gelukkig, zoo hij zich niet afzonderen kan, om met zijn God alleen te zijn; en dat nu juist is het, wat voor verreweg de meesten alleen mogelijk is als de lamp uitgaat, en aller menschenstem om hem heen zwijgt, en hij stil en eenzaam zich op zijn leger kan uitstrekken. Zelfs waar de behuizing te klein is, om alleen in een eigen vertrek te slapen, schept het insluimeren van de anderen dan toch de nachtelijke stilte om ons heen; en het is in dat stille oogenblik, eer men nog insliep, dat dan hart en ziel zich vrij en onbelemmerd tot God kan verheffen, en dat de Heere onze God tot de zijnen komt, als om hun, na heilige ontmoeting, de oogen toe te drukken voor den slaap, waarmeê Hij ze in zijn genade overstroomt.

Want het is wel zoo, dat er vóór het beklimmen van zijn legerstede ook het nederknielen in het gebed is; maar hoe teeder en innig dat gebed ook zij, het is toch nog iets anders dan het ontmoeten van zijn God in de sprakelooze peinzing.

Onder het bidden is onze ziel in ons nog te actief, en te veel uitgaande naar al datgene waarover we onzen God in onze smeeking aanroepen. Opzettelijk zelfs denken we in ons gebed aan al wat ons op het hart is gebonden, smeeken we vergiffenis af voor wat we den langen dag in ongeloof of zonde dachten, spraken of deden. Zoo blijft de ziel in ons onder het bidden aldoor bezig, en komt ze niet tot de lijdelijkheid van het verlangen, het begeeren, dat God zelf alleen vervullen kan.

Daarom zegt Jesaia: „Ik heb u begeerd in den nacht." Wie dorst heeft en water begeert, wil, dat het water hem van buitenaf toekome. Wie in zijn krankheid genezing begeert, wil dat die genezing hem van buitenaf zal worden aangebracht. En zoo ook, wie in den nacht *God* begeert, wil dat zijn God zijn ziel nadere, en hem verkwikke door zijn zalige nabijheid.

En dit nu juist is het, wat in die soms korte, maar zoo rijke oogenblikken gegund wordt.

Het is de nacht. Het is stil om ons heen geworden. Het uitgestrekte lichaam rust alreede. Zoo wordt de ziel vrij, zonder dat iets haar afleidt, en nu hoort ze, wat ze anders nooit verstaan zou. Nu overkomen haar gewaarwordingen, die anders haar vreemd blijven. Nu bezit ze een fijne, teedere ontvankelijkheid, die voor het gewone leven te innig zou zijn. En in dien toestand, waarin ze werkeloos en schier willoos zich overgeeft, verkeert ze, dank zij den nacht, juist in die gezuiverde stemming, waarin ze de gemeenschap met het Eeuwige Wezen ervaren kan.

We zwijgen nu van gezichten, en van inspraken, en van ingeworpen gedachten, als in zulke oogenblikken aan enkele begenadigden ten deel vielen. Wie daarop tuurt en wacht, glijdt zoo licht in het dwaalspoor af.

Neen, wat we bedoelen is uitsluitend het ervaren, gevoelen en ondergaan van Gods nabijheid, van zijn gemeenschap, haast zeiden we van zijn heilige aanraking aan onze ziel.

Doch hoe ook dit onuitsprekelijke in het gebrekkige woord wordt uitgedrukt, wie nabij zijn God leeft, kent de *zaak* in haar wezenheid. En die wezenheid is er dan eerst, maar ook dan zeker, als onze ziel zeggen kan: „Ik heb *U* begeerd in den nacht", en als het God beliefde in zijn ontfermen die begeerte te vervullen.

Dr. A. KUYPER,
De Gemeene Gratie.

Dit premiewerk voor abonné's op „De Heraut" (waarop de inteekening d.d. 17 Juni 1901 werd gesloten) zal compleet zijn in 3 deelen.

De betalingstermijnen loopen over 3 jaren. Beginnende 1e. October 1901, en voorts 1e. Januari, 1e. April, 1e. Juli 1902 enz. moet aan de administratie van „De Heraut" voor elk exempl. telkens *f* 0.75 worden toegezonden. Het staat vanzelf ieder inteekenaar vrij meerdere kwartalen tegelijk of het geheele werk in ééns te voldoen, mits men slechts zorgdrage dat vóór het einde van September 1902, 1903 en 1904 telkens weer minstens 4 kwartalen zijn voldaan en dus *f* 3— in ons bezit zijn. Ter voorkoming van misverstand diene, dat over de inteekengelden niet kan worden gedisponeerd.

De drie deelen zullen D. V. verschijnen in October 1902, 1903 en 1904. Zij worden direct na verschijning toegezonden aan elke abonné die voor geregelde betaling zal hebben zorg gedragen.

Aan de inteekenaren in het buitenland wordt later bericht, hoeveel door elk van hen voor extra francatuur zal moeten bijbetaald worden.

De Administratie.

Amsterdam, 29 Nov. 1901.

Voor de Vrouwenkampen in Zuid-Afrika.

Verantwoord in het nummer d.d. 24 Nov. *f* 6515.36½; verder ontvingen wij van den heer W. J. Caspers, van de leerlingen der Chr. school te Heinenoord *f* 0.85 en *f* 0.80, totaal *f* 1.65; van den heer P. Kuyvenhoven, gevonden in de collecte der Geref. kerk te De Lier *f* 7.50; door Ds. M. Ozinga Dz. *f* 11. Totaal *f* 6535 51½.

Welkom aan Dr. Scheurer.

Onder dit motto ontvingen wij:

Verantwoord in ons nummer d.d. 24 Nov. *f* 147.50½; verder: van G. J. de C. te D. *f* 2.50; van Ds. J. Slager, van de kleine meisjesvereeniging „'t Mosterdzaad" te Nijverdal *f* 1; van mevrouw B. te Z. *f* 2.50; van mejuffr. S. te Z. *f* 2.50; van Annie en Miele, gedeelte winst van het kippenhouden *f* 2.50. Totaal *f* 158 50½.

Het Genie.

Schonk Prof. Woltjer ons onlangs in zijn meesterlijke oratie over „Beginsel en Norm" in de Literatuur een scherpe critiek op het realisme van de nieuwe Kunst, Ds. Brummelkamp geeft ons thans een waardig zijstuk in de kostelijke bijdrage, die wij van zijn hand ontvingen: *Het Genie een Scheppingsgave.*

Bij groote overeenstemming in beginsel en uitgangspunt — indien beide werken niet tegelijkertijd verschenen waren, zou men zelfs meenen, dat de Curator bij den Hoogleeraar in de leer gegaan was — is er toch een kenmerkend verschil. Prof. Woltjer is de rustig denkende philosoof. Van uit zijn wachttoren overziet hij het leven. Met dialectische klaarheid en scherpheid leidt hij uit de beginselen af. Ds. Brummelkamp is de fijngevoelende aesthetische literator, die zijn oor te luisteren legt naar hetgeen de grootste dichters hebben gezongen; die de empirische gegevens zorgvuldig verzamelt en analyseert en zoo het genie zelf als getuige laat optreden tegen hetgeen den Schepper in deze kostelijkste zijner gaven miskent.

Het probleem, waarom het hier gaat, is door Ds. Brummelkamp juist gesteld. Terwijl de vorige eeuw begon, vooral onder Carlyle's invloed, met een verheerlijking van het genie, die schier aan vergoding deed denken, eindigde ze onder den invloed van het Darwinisme met het genie steeds dieper te verlagen. Het genie is metterdaad het grootste struikelblok op den weg der Evolutie-theorie. De Evolutie laat alles langs „lijnen van geleidelijkheid," zich uit elkaar ontwikkelen, en stelt een langzaam, steeds voortschrijdend proces, waarbij het een uit het ander moet worden verklaard. De Evolutie kent geen sprongen. En waar het kenmerk van het genie juist daarin bestaat, dat het oorspronkelijk is; dat het niet te verklaren valt uit wat vooraf is gegaan; dat het plotseling te voorschijn treedt, als de bliksemstraal in den donkeren nacht, en dat het een geheel nieuwe gedachtenwereld opent, daar staat het Darwinisme voor het genie als een onoplosbaar raadsel. Het moet daarom wel óf het genie uit zijn hoogte neertrekken tot het gewone menschelijke peil, waarmee het geniale zelf ontkend wordt, óf het genie als een uiting van waanzin beschouwen, omdat de logica der Evolutie-theorie op de logica van het leven niet past.

Ds. Brummelkamp heeft deze zwakke zijde van het Darwinisme met onbarmhartige scherpheid bloot gelegd. Toegerust met een rijken schat van literarische kennis, heeft hij, met wapenen aan het tuighuis der historie ontleend, het Goddelijk karakter van het genie gehandhaafd door in de groote meesters der kunst, met name in Shakespeare, het kenmerkende van het genie aan te toonen. En al is het hem evenmin als iemand gelukt, het geniale volkomen te ontleden, omdat het genie in den diepsten grond een mysterie is, dat niet verklaard worden kan, — juist daardoor blijkt te meer, dat het genie niet uit de menschen, maar uit God is, zijn scheppingsgave, en waarvoor Hem alleen de eere en aanbidding toekomt.

Als proeve hoe de schrijver zelf meester is over de taal, die bij hem althans geen gevaar loopt in ijdele woordkunst te ontaarden, geven wij hetgeen Ds. Brummelkamp schrijft over het meesterschap van het genie over de stof, waarmede het werkt:

> Maar het duidelijkst blijkt het meesterschap over de stof bij de dichters, omdat zij met geen ander instrument werken dan met de taal. De taal is het menschelijkste instrument dat bestaat; ieder mensch spreekt en verstaat haar. Alleen — dichters en denkers kneden haar op hun eigene wijze! De taal van Shakspeare is het Engelsch van den tijd waarin hij leefde; toch is het een eigen speeltuig, door hemzelf besnaard, en alleen door hem te bespelen. Het is een taal die de gansche toonladder doorloopt van het menschelijk gevoel. Nu verzacht tot toovermuziek, door onzichtbare luchtgeesten boven uw hoofd gespeeld, dan zich uitzettend tot den donder van het wroegend geweten, dat u met verschrikking slaat. Nu stout en verheven als van Jesaja, dan afdalend tot de proza van het meest alledaagsche leven. Juist is ongetwijfeld de opmerking van Mevrouw Beecher Stowe, dat deze wondervolle taal u dwingt gebreken en buitensporigheden over het hoofd te zien; maar het zijn gebreken, die, als dissonanten in een muziekstuk, dienen om de harmonie te verhoogen. „Gebreken," gaat de schrijfster voort, „doen inderdaad wel eenig nut. Een onberispelijke stijl wiegt in slaap. Gebreken daarentegen maken u wakker, en prikkelen den lust om de voortreffelijkheden van den stijl op te speuren en te waardeeren. Sommige van Shakspeare's schoonste passages doen alle grammatica en rhetorica als vuurpijlen uiteenspatten. De gedachte blaast de taal aan splinters." 1) Hoe Da Costa in zijn *Bilderdijk Herdacht* Shakspeare's taal teekent is bekend. „Een taal, die met dezelfde gemakkelijkheid rijst en daalt, schreit en schertst, brult en tjilpt, uitschatert of bliksemt, waanzinnig wordt of waanzin nadoet, tooverrijmen smeedt of zelve met spelingen van woorden en gedachten zonder einde toovert, betoovert, bedwelmt, overstelpt, — een taal, bij wier koningen *humor* de haren teberge rijzen, — wier koninklijke ironie verplet!" Alle groote dichters waren meester van de taal. Milton, die honderd jaar later dan Shakspeare engelen en paradijsmenschen in zijn moedertaal deed spreken. Goethe die in zijn Faust het Duitsch beurtelings voor de diepste wijsgeerige problemen en voor Gretchen's naieve kindertaal wist te kneden. Vondel met zijn statige engelenreien en zijn zangerig lied van den zwaan. Hooft met zijn kunstig, soms gekunsteld rythme, en Huygens en Cats met hun gezond realisme. Bilderdijk, met zijn onuitputtelijken taal- en woordenschat, voor onze letterkunde ook in dit opzicht zeker de eerste. „Een reusachtig orgel," zei Da Costa van die Bilderdijksche taal, „dat beurtelings zingend, trillend, bruischend, kweelend, smeekend, smachtend, schaterend en klaterend, onweërend en onweër stillend, kermend en jubelend, stervend en weder herlevend, in eindelooze melodieën al de tonen van menschelijk gevoel en verbeeldingskracht doorloopt, om ten slotte, óf het ware uit de baren en branding aller hartstochten en bewegingen dezer wereld, zielen op te voeren in de haven der eeuwige Hallelujahs." Pascal's proza is van het schoonste dat de Fransche literatuur bevat. Hij versmaadde alle sieraad, zelfs alle omschrijving. „De taal" heeft men gezegd, is bij hem „de naakte gedachte zelve, gesierd met haar kuische naaktheid als een antiek standbeeld." Groen van Prinsterer schreef een „eigen stijl, die de kracht der woorden kende en er daarom weinig noodig had; zoo wel innig als vlijmend. Zijn stift wist hij te doopen in bijna vrouwelijke beminnelijkheid, gelijk in eene ironie, die niets en niemand spaarde." 2)

Moge deze ééne proeve volstaan om den lust tot lezen en bestudeeren dezer schoone studie op te wekken.

Kerkelijke attestaties.

Over den onjuisten vorm, waarin nog vele kerkeraden hun attestaties afgeven, zendt Ds. Wolf van Brussel ons de volgende klacht:

Hooggeachte Redacteur!

Wordt het niet hoog tijd, dat vele Gereformeerde Kerken de attestaties, die zij uitreiken eens behoorlijk in orde brengen?

Onlangs werd bij ons eene attestatie ingediend uit eene Gereformeerde Kerk in Nederland, waarin stond, dat de persoon, die haar indiende, lid is van *„de Gereformeerde kerken in Nederland."*

Dat nu is zeker kras, lid te zijn van een kleine zeven honderd kerken tegelijk.

Maar hier was duidelijk de dwaling in het spel, dat de Gereformeerde Kerken in Nederland een soort van Kerkgenootschap vormen over geheel het land, op de manier van het Hervormde Kerkgenootschap, waarin men, door zich te voegen bij eene der plaatselijke afdeelingen, lid wordt van het geheel.

Maar het moest duidelijk zijn, dat dit niet juist is. De Gereformeerde Kerken zijn *plaatselijke* Kerken. Zij vormen niet te saam ééne groote landskerk. Men is bij haar lid der *plaatselijke* Kerk.

Eene andere attestatie, nog wel uit eene der grootste Kerken, werd bij ons ingediend en daarin werd verklaard, dat hij die het stuk overbracht, lid is *„der Gereformeerde Kerk in Nederland"*.

Blijkbaar hadden we hier te doen met dezelfde dwaling van de ééne groote landskerk.

En waarom noemen sommige Gereformeerde Kerken zich op haar attestaties *„de Gemeente van Jezus Christus te . . . . . ."*, alsof er maar ééne Kerk daar ter plaatse is, terwijl er toch in die plaatsen meerdere Kerken zijn?

Waarom ook noemen zij zich *„de Gemeente van Jezus Christus"*, terwijl toch de rechte naam is: *Gereformeerde Kerk?*

Zou het ook niet beter zijn, wanneer een uit eene Gereformeerde Kerk vertrekkend lid, aanbevolen werd, *niet* aan de zorgen van de broeders opzieners der *Kerk* onzes Heeren Jezus Christus te . . . . ., maar aan de zorgen van de broeders opzieners der *Gereformeerde Kerk* te . . . . . .?

Moet niet in de attestaties de schijn verminden worden, als hield men alleen de Kerk, die bij eene Gereformeerde belijdenis leeft, voor eene Kerk van Christus?

En behalve dat men den schijn van kerksme moet mijden, attestaties uitgereikt voor de *Kerk* onzes Heeren Jezus Christus hier of daar, kunnen oorzaak zijn, dat degene die haar ontvangt, niet bij de Gereformeerde Kerk, maar bij eene der andere Kerken terecht komt, in de plaats waarheen hij zich begeeft.

Waarom reikt niet eenvoudig en duidelijk *de Gereformeerde Kerk te . . . . .* eene attestatie uit voor *de Gereformeerde Kerk te . . . . .?*

Maar vooral, mijnheer de Redacteur! moest er eens een einde komen aan dat lidmaatschap van de „Gereformeerde Kerk" of „Gereformeerde Kerken in *Nederland*".

Na veel strijd en moeite zijn we ontkomen uit den Genootschapsband om terug te keeren tot de plaatselijke Kerk. Stellen we nu toch prijs op deze reformatie en werke toch geen kerkeraad door het afgeven van niet goed gestelde attestaties, beschouwingen in de hand, die lijnrecht in strijd zijn met onze beginselen en die we daarom niet mogen dulden.

Er is toch nog verwarring genoeg bij vele leden der Geref. Kerken in zake het kerkbegrip, maar dat dan de *kerkeraden* ten minste de verwarring niet nog grooter maken door de attestaties, die zij uitreiken. Laten *zij* ten minste doen wat zij kunnen, om de Genootschapsidee zoo ver mogelijk buiten het leven der Gereformeerde Kerken te houden.

Dwaal ik in mijne opmerkingen, verplicht mij dan, hooggeachte Redacteur! door mij beter te onderrichten.

Inmiddels teeken ik mij hoogachtend,

Uw dw. dr. in Christus,
J. H. M. G. Wolf.

Brussel, 5 November 1901.

De hier gemaakte opmerkingen zijn volkomen juist.

Het gaat niet aan, dat sommige kerkeraden voortdurend in hun attestaties uitdrukkingen gebruiken, die lijnrecht in strijd zijn met het Gereformeerde kerkbegrip.

De idee van een landskerk, „Gereformeerde Kerken" of „Gereformeerde Kerk" van Nederland geheeten, waarvan men lid zou zijn, is door en door collegialistisch en hoort in onze Kerken niet thuis.

Volgens het Gereformeerde kerkrecht zijn er plaatselijke Gereformeerde Kerken, elk met volkomen autonomie of zelfregeering, die met elkander in een confederatief verband leven. Men is dus lid van de Gereformeerde Kerk te Amsterdam, te Utrecht of te Leeuwarden, maar niet van de „Gereformeerde Kerk in Nederland." *Zulk een Kerk bestaat niet in kerkrechterlijken zin en men kan er dus ook geen lid van zijn.*

Nu zegge men niet, dat dit alleen een formeele quaestie geldt; dat de naam er toch minder toe doet, en de hoofdzaak maar is, dat de betrokken persoon, met een goede attestatie van de eene Kerk naar de andere overgaat. Ook zulke formeele quaesties hebben voor het kerkelijk leven wel degelijk belang. Een verkeerde naam wekt een verkeerde gedachte. En wij kunnen niet ernstig genoeg waken tegen het weer insluipen van de collegialistische idee der „landskerk," waardoor jaren lang het kerkelijk leven in ons vaderland is bedorven geworden.

Iets moeilijker is de vraag, of de attestatie ook niet mag worden afgegeven namens „opzieners van de gemeente onzes Heeren Jezus Christus te Amsterdam enz." Onze vaderen deden dit wel. Alle oude attestaties dragen dien titel. En toen men met de doleantie naar de oude paden terugkeerde, nam menige kerkeraad dien vorm weer over.

Toch gevoelen wij het bezwaar, dat Ds. Wolf hier tegen inbrengt. Vroeger kon de kerkeraad zich zelf beschouwen als de „opzieners der gemeente van Jezus Christus." Op de meeste plaatsen was maar één kerkeraad. Tegenover de Gereformeerde Kerken stond alleen de Roomsche Kerk, die officieel niet werd geduld en als geïnstitueerde Kerk niet mocht optreden. Bovendien werd deze Kerk niet beschouwd als een „gemeente van Jezus Christus," maar als een valsche Kerk. De titel had dus destijds zijn betrekkelijk recht.

Maar in onze dagen is deze titel onjuist geworden. De pluriformiteit der geïnstitueerde Kerken kan niet ontkend worden. En elke andere Kerk dan de Gereformeerde als een valsche Kerk te beschouwen, gaat niet aan. Dient men op de attestatie zich zelf aan als „de broeders opzieners van de gemeente van Jezus Christus" te Amsterdam of elders, dan ontkent men, dat de andere Kerken aldaar nog eenigen vorm van Kerk vertoonen, óf men werpt zich zelf op als opzieners over al deze Kerken; een pretentie die ons niet voegt.

Vandaar dat de eenige juiste titel is, dat de kerkeraad zich zelf noemt *den kerkeraad der Gereformeerde Kerk te* Amsterdam enz. Alle bijvoeging van A, B of C, dient daarbij achterwege te blijven, omdat men niet kerkeraad is van een A-, B- of C-kerk, maar van de Gereformeerde Kerk, zij het dan al, dat deze Kerk nog gesplitst voortleeft.

En in gelijken zin moet ook worden geoordeeld over den naam van de Kerk, voor welke deze attestatie wordt afgegeven. Want wel heeft degene, die deze attestatie ontvangt, te beslissen, bij welken kerkeraad hij dit getuigenis wil indienen, en kan de kerkeraad van de Kerk, die hij verlaat, hierop geen pressie uitoefenen. Maar de kerkeraad, die de attestatie afgeeft, doet dit op grond van het kerkverband, waarin hij met de andere Gereformeerde Kerken leeft. Hij kan dus zijnerzijds nooit anders dan het vertrekkend lid overdragen aan de hoede en het opzicht van dien kerkeraad, die met hem in dit kerkverband staat, d. w. z. van den kerkeraad der Gereformeerde Kerk.

Natuurlijk kunnen op dezen regel uitzonderingen voorkomen. Op attestaties voor het buitenland, vooral wanneer daar geen Gereformeerde Kerken zijn, zal een meer algemeene titel moeten worden aangegeven. Maar voor attestaties in ons land is dit niet noodig.

Ds. Wolf hebbe daarom dank voor zijne opmerking, die toont dat hij, hoewel over de grenzen, toch met belangstelling het kerkelijk leven binnen de grenzen van ons vaderland volgen blijft.

Theorie en Practijk.

Prof. van Leeuwen heeft bij de opening zijner lessen zijne studenten vergast op een rede over de „Teekenen der Tijden". De aanvang der twintigste eeuw was de aanleiding. De diagnose van den tijd, dien wij doorleven, het thema. En het doel: een practische aanwijzing, hoe de studenten straks als predikanten tegenover deze teekenen der tijden hebben op te treden.

Wie met eenige spanning deze rede van den Hoogleeraar der Hervormde Kerk en eenigen politieken medestander van Dr. Bronsveld mocht ter hand nemen, in de verwachting hier een met breede trekken en meesterlijke hand geteekend beeld te vinden van de worsteling der geesten op politiek en religieus, wetenschappelijk en sociaal gebied, wordt teleurgesteld. Onze tijd heet een tijd van overgang, waarin de tegenstellingen zich het scherpst open-

---

1) „The thought blows the language to shivers." *Sunny Memories*, p. 352.

2) Dr. A. Pierson, *Oudere Tijdgenooten*, blz. 119.